

371.
Q-51

**QORAYEV SAMARIDIN BARAKAYEVICH
ABDUJALILOVA SHOIRA ABDUMAJITOVNA**

UMUMIY PEDAGOGIKA

371
Q-59

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
CHIRCHIQ DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI

QORAYEV SAMARIDIN BARAKAYEVICH
ABDUJALILOVA SHOIRA ABDUMAJITOVNA

-14274/21-

UMUMIY PEDAGOGIKA

Darslik

Toshkent
«Olmaliq kitob business»
2024

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLY TA'LIM,
FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
CHIRCHIQ DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI
AXBOROT RESURS MARKAZI
1-FILIALI

UO'K 371;378
KBK 74
Q-59

QORAYEV S.B., ABDUJALILOVA SH.A. UMUMIY PEDAGOGIKA.
Darslik. – T.: "Olmaliq kitob business", 2024. 344 b.

Taqrizchilar:

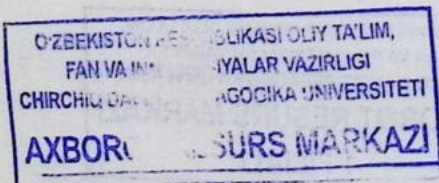
Quronov M. - *p.f.d., prof. Ijtimoiy-ma'naviy tadqiqotlar instituti direktor o'rinbosari.*

Himmatilayev D. - *p.f.d. (DSc), prof. CHDPU.*

Mazkur darslik pedagogika oliy ta'lim muassasalari barcha ta'lim yo'nalishlari talabalari uchun mo'ljallangan bo'lib, unda, uzluksiz ta'lim tizimida davlat siyosatining mohiyati, mazmuni, tamoyillari va xususiyatlarini o'rganish; uzluksiz ta'lim tizimining mohiyati, turlari ijtimoiy va kasbiy asosda o'rganish; shaxs rivojlanishi va shakllanishining mohiyatini va qonuniyatlarini o'rganish va ularning tarbiya jarayoniga ta'sirini tahlil qilish; innovatsion metod, vositalar, shakllar va ta'lim maqsadlarini ishlab chiqish va tahlil qilish; pedagogika va o'qitish jarayonlari, ta'lim mazmuni va tarbiya nazariyasi hamda ta'lim va tarbiyaning metodlarini o'rganish; bilim, ko'nikma va malakalarini rivojlantirish, ularning kasbiga bo'lgan qiziqishlarini yanada chuqurlashtirish, barkamol shaxs qilib tarbiyalash kabi bilimlar fanning o'quv dasturi asosida ma'ruza mashg'ulotlari hamda amaliy mashg'ulotlar mavzular ketma-ketlikda bayon etilgan.

UO'K 371;378
KBK 74

ISBN 978-9910-780-31-8

MUNDARIJA

I-BOB. UMUMIY PEDAGOGIKANING NAZARIY MASALALARI

1.1. Pedagogika tushunchasining mazmuni, fanning predmeti, maqsad va vazifalari.....	4
1.2. Pedagogik manbalar.....	19
1.3. Pedagogik metodlar.....	21
1.4. Pedagogik texnologiyalar.....	26
1.5. Pedagogik faoliyat asoslari.....	41

II-BOB. TA'LIM DIDAKTIKASI

2.1. Ta'limning maqsad va vazifalari.....	43
2.2. Ta'lim turlari va shakllari.....	47
2.3. Ta'lim texnologiyalari.....	72
2.4. Ta'limning dars shakli.....	87

III-BOB. TARBIYA ASOSLARI

3.1. Tarbiya manbalari.....	92
3.2. Tarbiya metodlar.....	116
3.3. Tarbiya turlari.....	126
3.4. Ta'lim muassasasi menejmenti.....	146
3.5. Xalqaro baholash dasturlari.....	158
3.6. Korreksion pedagogika asoslari. inklyuziv ta'lim.....	178
3.7. O'zbekiston Respublikasi ta'lim tizimi (Amaliy mashg'ulotlar ishlanmasi).....	194

I-BOB. UMUMIY PEDAGOGIKANING NAZARIY MASALALARI.

1. Pedagogika fanining maqsad va vazifalari

Pedagogika tushunchasining mazmuni, fanning predmeti, maqsad va vazifalari. Insoniyat tarixiga nazar tashlar ekanmiz, har bir bolaning onadan dunyoga kelishi, faqat tug'ilishidan iborat tabiiy-biologik hodisa emas, balki u ma'lum layoqat qobiliyat kurtaklari bilan tug'iladi. Lekin u inson, shaxs sifatida oilada ota-onalar; jamiyatda esa tarbiyachi-ustozlar va turli jamoalarning ta'lim- tarbiya jarayonidagi faoliyati orqali shakllanadi. Jamiyat rivojlangan sari yetuk, barkamol shaxslarni tarbiyalab yetishtirish ehtiyoji ham ortib borgan hamda o'zgarib, yangilanib, jamiyatga xizmat qilgan. Insoniyat jamiyatning turli bosqichlarida ta'lim- tarbiya muassasalari yaratish, yosh avlodlarni o'qitish va tarbiyalash sohasidagi to'plangan tajribalarni nazariy jihatdan anglash, umumlashtirish va hayotga tatbiq qilish jarayonida jamiyatning talab va ehtiyojlari asosida pedagogika fani va pedagogik ta'lim vujudga keldi.

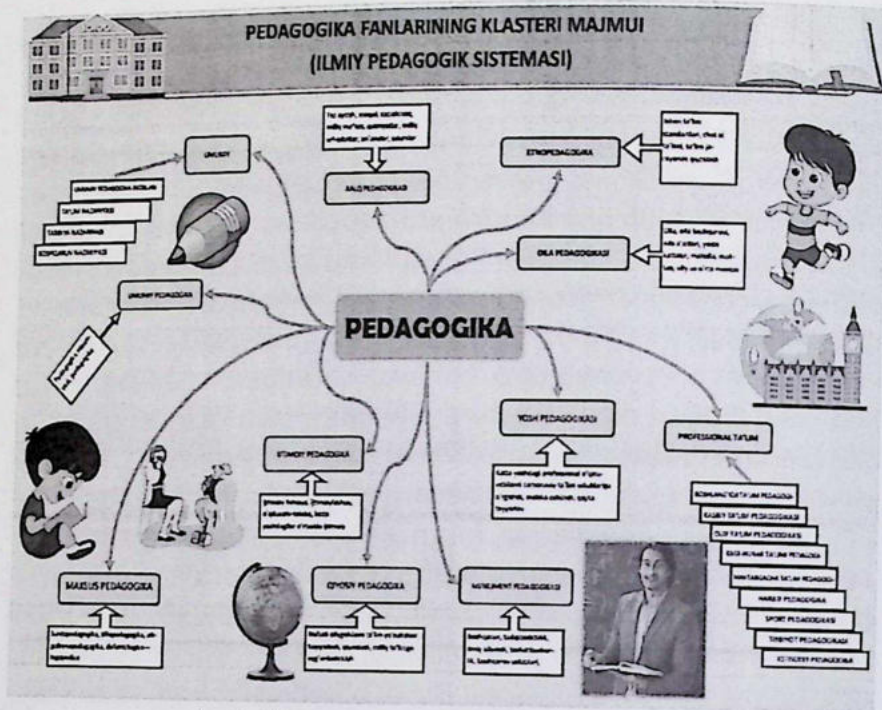
Shu sababli ta'lim va tarbiya jarayonini ijtimoiy hayotning ajralmas qismi, deb qarash lozim, chunki ta'lim-tarbiyaviy ishlarni olib bormasdan turib jamiyatni va shaxsning rivojlanishini tasavvur qilish qiyin. Pedagogika dastlab yoshlarga ta'lim va tarbiya berish haqidagi ta'limot sifatida vujudga kelgan bo'lsa, sekin-asta bu sohadagi izlanishlar doirasi kengaya bordi. Hozirgi kunda 10 pedagogika barkamol shaxsni shakllantirish qonuniyatlari to'g'risidagi fan sifatida ta'lim- tarbiyaning maqsadi va vazifalari, ta'lim davlat standartlari, ta'lim va tarbiyaning usullari, uni tashkil etish shakllari va qonuniyatlari haqida bilim, ma'lumot beradigan fanga aylandi. Yaqin vaqtgacha falsafaning bir tarmog'i hisoblangan pedagogikaning ilmiy-nazariy, uslubiy va amaliy asoslari yaratilib, pedagogika fanlar majmui paydo bo'ldi. Bizningcha, pedagogika turkumiga kiruvchi fanlar majmuini 4 yirik guruhga ajratib o'rganish maqsadga muvofiqdir. Barcha pedagogikaga oid fanlarga asos

bo'lgan pedagogika tarixi va nazariyasi guruhiga pedagogika tarixi, didaktika va umumiy pedagogika kiradi.

Umumiy pedagogika guruhiga – uzluksiz ta'lim jarayonining har bir bosqichidagi pedagogik jarayonning o'ziga xosligini asoslab beruvchi – oila pedagogikasi, maktabgacha tarbiya pedagogikasi, maktab pedagogikasi, kasb-hunar ta'limi pedagogikasi, oliy ta'lim pedagogikasi va kattalar pedagogikasi, ishlab chiqarish pedagogikasi, harbiy pedagogika, menejment pedagogikasi, iqtisodiy pedagogikasi, tibbiyot pedagogikasi va boshqa tarmoqlarga bo'lingan. Undan tashqari, sezgi organlarining biron bir turi ishlamaydigan kishilarga bilim berishning o'ziga xos tomonlarini o'rganuvchi maxsus pedagogika guruhiga – surdopedagogika, tiflopedagogika va olifrenopedagogikalar kiradi. Butun pedagogik jarayonni amalga oshirish yo'l-yo'ruqlarini ko'rsatib beruvchi uslubiyat (metodika)ni ham, o'z navbatida – maktabgacha ta'lim uslubiyati, umumta'lim uslubiyati, hunar ta'limi uslubiyati, oliy ta'lim uslubiyati va malaka oshirish uslubiyati va boshqa tarmoqlardan iborat. Bu pedagogik fanlar 11 o'zaro uzviy bog'liq bo'lib, biri-birini taqazo etadi, biri- birini to'ldiradilar (1-shakl)

Pedagogika tarixi va nazariyasi asosini tashkil qiluvchi birinchi guruhning uchta pedagogik fan tarmoqlariga umumiy tasnif beradigan bo'lsak, bularning uchalasi boshqa pedagogik fan tarmoqlariga asos bo'lib, o'zaro bog'liqdirlar.

Didaktika va umumiy pedagogikada ishlab chiqilgan asosiy prinsiplar, qoidalar va maxsus tushunchalar maktab hamda maxsus pedagogika guruhlaridagi pedagogik fan tarmoqlari, didaktika prinsiplari va umumiy pedagogikadagi qonun-qoidalarni, ta'lim-tarbiya berishning o'ziga xosligidan kelib chiqib o'zgartiradilar va o'z sohasiga moslashtiradilar.

1-shakl. Pedagogik fanlar majmui.

Uslubiyat (metodika) ham maxsus va uzluksiz ta'lim bosqichlaridagi pedagogikalar kabi ta'limning o'ziga xos turi va qonuniyatlaridan kelib chiqqan holda didaktika prinsiplari va umumiy pedagogikadagi qonun-qoidalarni o'z sohasiga moslashtiradi va soha uslubiyatini yaratadi. Pedagogika fanlari tizimining muhim tarmog'i sifatida aniq fanlarni o'qitish va o'rganishning qonuniyatlarini o'rganuvchi uslubiyot (metodika) fanining ham xizmatlari beqiyos kattadir. Hozirgi kunda o'quv yurtlarida tarix o'qitish, matematika o'qitish, til o'qitish, adabiyot o'qitish, maxsus fanlarni o'qitish metodikasi (uslubiyati) fanlari o'qitilmoqda.

O'zbekiston mustaqil bo'lgandan so'ng mamlakatimizda uzluksiz ta'lim tizimida, pedagogika fanining umumiy va metodologikasoslarida, mazmunida ta'lim-tarbiya nazariyasida, ta'limning tashkiliy shakllarida, shaxsning barakamollik darajasi va sifatlarini aniqlashda katta islohiy o'zgarishlar bo'ldi.

Bu islohiy o'zgarishlar ta'lim-tarbiya jarayoniga zamonaviy pedagogik va axborot-kommunikatsion texnologiyalarni tatbiqida pedagogika fanining umumiy va metodologik asoslari kengayishiga zamin yaratdi.

Pedagogika fanining ob'ekti faqat ta'lim-tarbiya jarayonini nazariy va metodologik hamda amaliy asosini ta'minlovchi fan emas, balki barkamol inson shakllanishi, rivojlanishini ta'minlovchi keng sohalarni o'z ichiga oladi. Shuning uchun 2020 yil 23 sentabrda kuchga kirgan yangi "Ta'lim to'g'risida"gi milliy ta'lim modelida shaxs kadrlar tayyorlash tizimining bosh ob'ekti va sub'ekti sifatida qaraladi. Ma'lumki, pedagogika fani ta'lim va tarbiyaning inson rivoji, shaxs kamoli va mutaxassis shakllanishida ta'lim tizimini o'z ichiga olmaydigan etnik, antropologik, genetik, tarixiylik, mustaqillik, tabiiy-ekologik, instinktiv, ruhiy-hissiy bilish, rivojlanish, komillik omillariga ham suyanadi. Bundan tashqari pedagogika fani oldiga yangicha fikrlash, yangicha tafakkur, milliy mafkuraning keng qamrovli sifatlarini shakllantirish vazifalari qo'yildi.

Hozirgi kunda pedagogika fani ta'lim va tarbiyada hayot jarayonining hamma sohalarni, jabhalarini qamrab olmasa ham, u o'zining barkamol inson ta'lim-tarbiyasida juda katta imkoniyatlarga ega bo'lgan asosiy ijtimoiy fan mavqeini egallay olmagan bo'lardi. Shuning uchun ham "Ta'lim to'g'risida"gi qonunda ta'lim ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning ustuvor yo'nalishi va dolzarb vazifasi qilib belgilandi.

Pedagogika fanida bu ustuvor yo'nalish va ulug'vor vazifa "milliy ta'lim modeli"dan kelib chiqib, xar bir mavzu, tushunchalarning ta'limiy, tarbiyaviy rivojlantiruvchi funksiyalarini olishning metodologik, ta'lim-tarbiya nazariyasi va amaliyoti, ta'lim tizimini boshqarishga doir bo'limlarida asoslab beriladi.

Shunday qilib, pedagogika mustaqil fan sifatida shakllanib, takomillashib borib, ta'lim-tarbiyaning maqsad va vazifalari, davlat ta'lim standartlari, ta'lim-tarbiya nazariyasining mazmuni, usullari hamda tashkil etish shakllari haqida bilim, o'quv, amaliy ko'nikma va malakalar, ma'lumot beradigan fanga